

2022-yil. 5-son.

TIL VA ADABIYOT

TA'LIMI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Elektron jurnal

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ
ЖУРНАЛ МИНИСТЕРСТВА
НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН

Я **ПРЕПОДАВАНИЕ**
ЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ

Электронный журнал

L **LANGUAGE AND LITERATURE**
TEACHING | SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL OF THE MINISTRY
OF PUBLIC EDUCATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Electronic journal

ISSN 2010-5584

«Til va adabiyot ta'limi»
«Преподавание языка и литературы»
«Language and literature teaching»

ilmiy-metodik jurnal / научно-методический журнал

Bosh muharrir

Bahodir JOVLIYEV

Tahrir hay'ati:

Baxtiyor Saidov
Dilshod Kenjayev
Nizomiddin Mahmudov
Nargiza Rahmonqulova
Yorqinjon Odilov
Nasirullo Mirkurbanov
Jabbor Eshonqulov
Valijon Qodirov
Baxtiyor Daniyarov
Abdurahim Nosirov
Tolib Enazarov
To'liqin Saydaliyev
Ravshan Jomonov
Zulxumor Mirzayeva
Qozoqboy Yo'ldoshev
Tajixon Sabitova
Nilufar Namozova
Qayum Baymirov
Lutfullo Jo'rayev (bosh muharrir
o'rinbosari)
Alijon Safarov (elektron nashr uchun)
Sayyora Halimova (elektron nashr uchun)

Muharrirlar:

Nilufar Namozova
Nigora Uralova
Emma Torosyan
Nargis Bobodjanova

Sahifalovchilar:

Akmal FARMONOV
Gulnoza VALIYEVA

Tahririyat manzili:

100038, Toshkent shahri
Matbuotchilar ko'chasi 32-uy.
Telefon: (98) 121-74-16,
(71) 233-03-10, (71) 233-03-45, (71) 233-03-67.
e-mail: til_adabiyot@umail.uz
veb-sayt: www.tilvaadabiyot.uz

M U N D A R I J A

DOLZARB MAVZU

Abdurahim Nasirov. Lotin yozuvi xususiyatlari 2

TADQIQOT

Dildora Axmedova. Semalarning semantik maydondagi o'rniga ko'ra
tiplarini semantik kengaytmada ifodalash 9

Dilafruz Raxmatova. Til o'rganishning foydasi 12

Nasim Ochilov. "Zulfizar" dostonining variantlari va genezisi 15

Shohsanam Bobojonova. "Axloq" kategoriyasining milliy til xarakterida
aks etishi 18

Xamza Xaitov, Gulmira Azimova. O'zbek nasrida "afandi" obrazining
badiiy talqinlari.....20

Mohira Sadullayeva. Luqmon Bo'rixonning "quyosh hali botmagan"
qissasida badiiy mahorati 21

S.Abdullayeva. Chet tilini o'qitishda kursantlar ijodiy qobiliyati
rivojlanishini eksperimental tadqiqi.....25

Dilnoza Sulaymanova. S.T.Koldrij she'riyatida sharq she'riyati
an'analari in'ikosi 27

Iroda Asatjanova. Oydin Hojiyeva she'rlarida kuz tasviri va xarakter
ruhiyati 29

Dilnavoz Yusupova. Alisher Navoiyning "firoq" radifli g'azallari
xususida 31

Diyora Abdujalilova. Alisher Navoiy va Yahyobey Toshlijali:
Ilk dostonlarining qiyosi..... 33

Umedullo Mahmudov. Munshoatlarning adabiy janr sifatida vujudga
kelish tarixi va tasnifi 39

Tozagul Dusanova. Turkiy adabiyotda nasr va nazm uyg'unligi
an'analari 42

Akmal Abdullayev. Toshkent viloyati joy nomlarida folklor unsurlari 44

O'lmas Saidov. O'zbek tili ish yuritish terminlarini korpus lingvistikasida
semantik tglash masalasi 48

Munira Ramazonova. Tasviriy san'at orqali o'smirlarda ma'naviy-axloqiy
fazilatlarini rivojlantirish 51

*O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya
komissiyasining Filologiya bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini*

chop etish tavsifiya etilgan ilmiy nashrdir.

O'ZBEK NASRIDA "AFANDI" OBRAZINING BADIY TALQINLARI

Annotatsiva: Ushbu maqolada o'zbek xalq poetik ijodidagi murakkab, ko'p qirrali obraz Xo'ja Nasriddin Afandi tipining badiiy asarlardagi turlicha qiyofasi aniq misollar asosida ilmiy-nazariy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: O'rta Osiyo, Koniya, Turkiya, Mushfiqiy, Aldar Ko'sa, Mushfiq, Mirali, Birbol, Umrbek, soddadil, kulgi, xiyonat, jasur, xalq manfaatini himoyachisi, qozoq, qirg'iz, turkman, amaldor, qozi, falsafa va hokazo.

Nasriddin Afandi – o'zbek xalq og'zaki poetik ijodidagi murakkab, ko'pqirrali obraz. Folklorshunosligimizda Farida Yo'ldosheya o'zbek latifalaridagi Nasriddin Afandi obrazini tipiklashtirish, uni ijtimoiy-siyosiy latifalarda gavdalanitirish bilan bog'liq masalalarni maxsus o'rgangan.[1.103.]. Nasriddin Afandi siymosini adabiyotshunos S.Maxdiyev Buxoro latifachiligi bilan bog'liqlikda talqin qilgan.[2.158.].

"Afandi" obrazi o'zbek xalqining sevimli qahramonidir. Lekin Nasriddin Afandini birgina o'zbeklar emas, balki O'rta Osiyo, butun Sharq mamlakatlari, turkiy xalqlar yaxshi bilishadi va u haqda yozishadi. Hatto Turkiyaning Koniya shahrida har yili 5-iyuldan 10-iyulgacha Nasriddin Afandiga bag'ishlangan tantanali marosim o'tkarilishi an'ana tusini olgan.1959-yildan beri 4-iyul kuni ramziy ma'noda o'rnatilgan Nasriddin Afandi maqbarasida marosim shodiyonalari boshladi.

Ta'kidlash joizki, Nasriddin Afandi obrazi turli xalqlar orasida har xil nomlar bilan ataladi. Hindlarda – Birbol, arablarda – Jo'ha, qozoqlarda – Aldar ko'sa, tojiklarda – Mushfiqiy, turkmanlarda – Mirali, qoraqalpoqlarda – Umrbek, Tatarlarda – Ahmadakay nomlari bilan latifa qahramonlari shuhrat topgan. Xalqimiz orasida ushbu obraz Xo'ja Nasriddin, Nasriddin Afandi, Mulla Nasriddin, Mulla Nasriddin afandi, Afandi, Apandi nomlari bilan mashhur. Umuman, Afandi nomi bilan bog'liq kulgu falsafiy va ma'naviy-axloqiy mohiyati, beg'arazligi bilan e'tiborga tushgan.

Ko'pchilik xalq og'zaki ijodida o'z o'rniga ega bo'lgan komik obraz – Nasriddin Afandining prototipi borligiga, u tarixiy shaxs bo'lganligiga ishonch bilan qaraydi. Shuning uchun xitoyliklar o'z yurtida uning uy muzeyini tashkil qilgan bo'lsa, turklar va buxoroliklar uning qabrini o'z yurtlarida, deya dalillashga urinadilar.1937-yilda qrim-tatar latifalari tadqiqodchisi S.Kotsiyubinskiy bu haqda to'xtalar ekan, Sharqda o'n besh shaharda Nasriddin Xo'janing qabrini ko'rsatadilar, – deb yozadi.

Buxorolik shoir Sadridin Salim Buxoriy bandaning aybu qusurini ro'yi rost aytib, qusurlardan xoli etishni ko'zlashi jihatdan Nasriddin Afandi islom tariqatidagi malomatiya yo'lini yodga solishini ta'kidlaydi.

"Nasriddinning afandinamo qillig'i , gap so'zlari latifa emas, aslida ulug' hikmatdir", – deydi shoir.[3.86]. Yana u Afandining jasur, xalq manfaatining himoyachisi, ba'zan esa g'irrom, aldov, xiyonatning dushmani, soddaki kishi qiyofasida o'z-o'zi va o'zgalarni fosh etishi vositasida insonlarni insofu diyonatga chorlashi, ba'zan qozi, amaldor bo'lib, o'z manfaatini xalq manfaatidan ustun qo'yishini aytib o'tadi.

Sadriddin Salim Buxoriy Nasriddin Afandi nomiga ba'zan qo'shib aytiladigan "Xoja" taxallusini izohlar ekan, uning sardor, sarvar, sohib, xo'jayin ma'nosini bildirishini, chahoryorlar – Abu Bakr Siddiq, Umar, Usmon, Ali roziollohu anhular avlodini ham "Xoja" deyishganini, buning qadimdan rasm bo'lganini, Xoja Nasriddin deganda, uning tariqat borasidagi yo'liga ishora qilinganini ta'kidlaydi.

Nasriddin Afandi haqidagi dastlabki hikoyalar 1480-yili Abul Xayr Rumiyning "Saltuqnoma" kitobidan o'rin olganligi aytiladi. "Hikoyati kitobi Nasriddin" asari 1571-yilda yozilgan. Nasriddin Afandi latifalari dastlab 1837-yilda nashr qilingan. Ilk rasmiy kitoblari esa 1869-yildan bosmadan chiqarila boshlagan. Hozirda dunyoning turli mamlakatlaridagi kutubxonalarda Nasriddin Afandining 68dan ziyod hajviya kitoblari mavjudligi aytiladi.

Xalqimiz orasida Nasriddin Afandi nomi bilan bog'liq faqat latifalar emas, balki ko'plab afsona, rivoyat va ertaklar yaratilgan. Shu bilan birga, Afandi obrazi yozuvchi, san'atkorlar ijodida ham munosib o'rin tutgan. O'zbek tilida O.Qo'chqorovning "Afandi uylanarmish yoxud shifobaxsh kulgilar", Y.Jo'rayevning "Afandining ahdi", A.Zohirning "Afandining qirq bir pashshasi" kabi qissasi, "Afandining yigirma to'rt qiyofasi", "Afandi latifalari" to'plamlari, rus tilida T.Zulfiqorovning "Xoja Nasriddinning birinchi muhabbati", "Xoja Nasriddinning qaytishi", I.Kolsovaning "Nasriddin izidan", L.Salovyovning "Xoja Nasriddin haqida qissa" asarlari va "Nasriddinning yoshligi" dramasi, "Nasriddin Xo'jandda", "Nasriddin Buxoroda", "Xoja Nasriddin sarguzashtlari", "Xoja Nasriddinning o'n ikki qabri", "Afandining besh xotini" kabi o'nga yaqin badiiy film va multfilmlar mavjud.

Ko'rinadiki, Nasriddin Afandi obrazi nafaqat o'zbek xalqi og'zaki ijodi, balki yozma adabiyot hamda kino san'atida, publisistikada keng qo'llaniladi. Qariyb 800 yil – 8 asrdan buyon Sharq xalqlari latifalarining o'lmas siyomosiga aylangan Nasriddin Afandi obrazi dunyo askiya san'atida ham juda mashhur. Nasriddin Afandi obrazi asosida yaratilgan hozirgi hajviy-yumoristik asarlarda yangi o'zbek obrazi xalq latifalariga aloqador an'anaviy qiyofa – Nasriddin Afandi obrazi bilan teng bosh qahramon sifatida ko'zga tashlanadi.

Shuning uchun hozirgi adabiyotda qo'llanayotgan afandinamo obrazlarning tarkibini an'anaviy latifalarning bosh qahramoni – Nasriddin Afandi bilan qiyoslab o'rganishga to'g'ri keladi. Shu bilan birga zamonaviy Afandi bilan bog'liq motivlar, mavzular mundarijasini, u ishtirok etgan asarlarning badiiy-kompazitsiyon va til xususiyatlarini, g'oyaviy - siyosiy ruhini yanada chuqurroq

tadqiq etish poetik tafakkur tadrijini o'rganish nihoyatda zarurdir. Xalq og'zaki ijodida birgina Afandi obrazi ana shunday serqirra obraz sifatida ko'zga tashlanadi. Shu sababli latifalarda Afandining barcha hatti-harakati hech kimni shubhaga solmaydi, hatto u Azroyil, Shayton kabi diniy-afsonaviy personajlar bilan bir makon va zamonda faoliyat yuritisa ham, barcha unga bir xilda ishonadi.

Xulosa qilib aytganda, Xoja Nasriddin Afandi xalq xohish-istak, orzu-umid, porloq kelajakka ishonch-e'tiqodini aks ettirgan umumlashma, badiiy to'qima obrazdir.

Uning qiyofasida ifodalangan donolik, tadbirkorlik, so'zga chechanlik kabi xususiyatlar ijtimoiy-maishiy ma'no kasb etgan hayotiy hodisalar bilan to'qnashuv zamirida paydo bo'ladi va xalq manfaatini himoya qiladi. Afandi obrazi badiiy adabiyot, shu bilan birga san'atning barcha turlari taraqqiyot tamoyillarida muhim estetik ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Hayitov H. A. Sharq mumtoz adabiyotida ohang talqini //Мировая наука. – 2019. – №. 8. – С. 3-5.
2. Ahmadovich H. H., Amrulloevna S. D. XX ASR QISSACHILIGI TARAQQIYOTIDA FOLKLORNING LATIFA JANRI TA'SIRI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 302-304.
3. Ahmadovich H. H. Expression of Folklorisms in the Works of Ghafur Ghulam //European Journal of Life Safety and Stability (2660-9630). – 2022. – T. 14. – С. 101-105.
4. Ahmadovich H. H. et al. BOSHLANG 'ICH SINFLARDA O 'ZBEK QISSALARI TAHLILINING INNOVATSION USULLARI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 350-352.
5. Ahmadovich H. H. et al. O 'RXUN-YENISEY BITIKLARIDA TALIM-TARBIYA TO 'G 'RISIDAGI FIKRLARNING YORITILISHI VA ULARNING TARBIYAVIY AHAMIYATI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 349-350.
6. Ahmadovich H. H. et al. IJODIY TOPSHIRIQLAR O 'QUV MOTIVLARINI SHAKLLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI SIFATIDA //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 293-294.
7. Ahmadovich H. H. et al. BOSHLANG 'ICH TA'LIMDA O 'ZLASHTIRISH JARAYONINING PSIXO-DIDAKTIK ASOSLARI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 332-334.
8. Ahmadovich H. H. et al. O 'QUVCHILARNING BILUV FAOLLIGINI OSHIRISHGA QARATILGAN DARSDAN TASHQARI ISHLAR VA ULARNI TASHKIL ETISH METODIKASI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 343-345.
9. Ahtamovich H. H., Shixnazarovna J. A. O 'QUVCHILAR O 'ZLASHTIRISH DARAJALARINI TASHHISLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 306-309.
10. Ahmadovich H. H., Aminovna A. S. BOSHLANG 'ICH SINF O 'QISH DARSLARIDA DIDAKTIK O 'YIN VA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 100-102.
11. Ahmadovich H. H., Amrulloevna S. D. RUNN BITIKLARI AXLOQ VA VATANPARVARLIKNING YUKSAK NAMUNASI SIFATIDA //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 248-250.
12. Ahmadovich K. H., Bahriddinovna S. G. Development and practical application of acmeological technologies of student assessment diagnose //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2022. – T. 11. – №. 6. – С. 141-145.
13. Ahmadovich K. H., Zokirovna Z. A. G. THE PROBLEM OF HUMAN EDUCATION AND MORALITY IN FOLKLORE //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – T. 25. – С. 133-137.
14. Ahmadovich K. H., Nodirkulovna A. I. Theory of Fairy Tales in Primary Grades, The Nature of the Fairy Tale Genre //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 7. – С. 130-133.
15. BuxDUPI H. A. H. et al. AKMEOLOGIYA VA UNING O'QUVCHILAR O'ZLASHTIRISHINI TASHXISLASHDAGI O'RNI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 415-417.
16. Хаитов Х. Адабиётда кулгидан фойдаланиш аъъанасининг асослари //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/5. – С. 49-52.
17. Хайитов Х. А. ЛЎЛИ НОМИ БИЛАН БОҒЛИҚ ЛАТИФАЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ //Интернаука. – 2021. – №. 17-4. – С. 51-52.
18. Hayitov H. A. QUSHLARGA IBRAT-HAZRATI XIZR! //Интернаука. – 2020. – №. 12-3. – С. 72-73.
19. Khoja o'g'li T., Ahmadovich K. H. Advanced Characteristics of the Tradition of Using Uzbek Folk Humor Art in Written Literature //American Journal of Social and Humanitarian Research. – 2022. – T. 3. – №. 9. – С. 1-4.
20. Khaitov H., Amonova S. ЎЗБЕК ҲИКОЯ ВА ҚИССАЛАРИДА КУЛГИ МАДАНИЯТИНИНГ ИЛДИЗЛАРИ //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – T. 1. – №. 2. – С. 140-144.
21. Ahtamovich H. H., Shixnazarovna J. A. O 'QUVCHILAR O 'ZLASHTIRISH DARAJALARINI TASHHISLASH //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 306-309.
22. Axmadovich X. X. et al. ENG QADIMGI MA'RIFIY YODGORLIKLARNI O 'RGANISHNING AHAMIYATI //PEDAGOGS jurnali. – 2022. – T. 1. – №. 1. – С. 281-285.

- 23.Хайитов Х. А. ҒАҒУР ҒУЛОМНИНГ ХАЛҚ ЛАТИФАЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ МАҲОРАТИ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 3. – С. 679-687.
- 24.Akhmadovich H. H. Khoja nasriddin afandi as people's hero //ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. – 2021. – Т. 11. – №. 2. – С. 1562-1565.
- 25.Akhmadovich K. K. Symbolism of Birds in Uzbek Literature //International Journal on Integrated Education. – Т. 3. – №. 4. – С. 59-63.
- 26.Nayitov H. A. Literary influence and artistic image //Экономика и социум. – 2019. – №. 8. – С. 11-14.

Mohira SADULLAYEVA,

Qoraqalpoq davlat universiteti mustaqil tadqiqotchi

LUQMON BO'RIXONNING "QUYOSH HALI BOTMAGAN" QISSASIDA BADIY MAHORATI

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi adabiy jarayon, adabiyotning barcha tur va janrlarida g'oyaviy-badiiy mundarija, inson va voqelikni anglash hamda badiiy kashf etish, ijodkor uslubi va badiiy mahorati, qissa janrining zamonaviy o'zbek adabiyoti taraqqiyotidagi o'rnini kabi masalalarga e'tibor qaratilgan. Mavzu yozuvchi Luqmon Bo'rixon ijodi va uning "Quyosh hali botmagan" qissasi misolida ochib berildi. Yozuvchi badiiy mahoratini aniqlashda qissada qo'llanilgan badiiy tasvir vositalari va ularni ifodalashda obraz kayfiyati, ruhiy olami bilan uyg'unlikda ko'rsatishi, badiiy detallar va uning asar mazmunini ochishdagi ahamiyati kabi masalalar tahlil qilingan va umumiy xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: ijodkor mahorati, badiiy mahorat, uslub va o'ziga xoslik, mazmun, shakl, qissa, qissachilik, o'tkir sujet, ruhiyat tasviri, portret, peyzaj, tur va janr, nasr, voqelik, tashbeh

Annotation: In this article, issues such as today's literary process, ideological and artistic content in all types and genres of literature, understanding of man and reality and artistic discovery, creator's style and artistic skills, the development of prose and related short stories in modern Uzbek literature, especially Luqman Bori Khan's work and his short story «Quyosh hali botmagan» were revealed. In order to determine the artistic skills of the writer, issues such as the means of artistic representation used in the story and their expression in harmony with the character's mood and spiritual world, artistic details and their importance in revealing the content of the work were analyzed and general conclusions were given.

Key words: creative skill, artistic skill, style and originality, content, form, story, short story, the subject, mental image, portrait, landscape, type and genre, prose, reality, allegory.

Аннотация: В данной статье рассматриваются такие вопросы, как современное литературное творчество, идейно-художественное содержание во всех видах и жанрах литературы, понимание человека и действительности и художественных открытий, стиль и художественное мастерство творца, развитие прозы и связанных с ней новелл в современной раскрыта узбекская литература, особенно творчество Лукмана Борихана и его рассказ «Куёш ҳали ботмаган». С целью определения художественного мастерства писателя были проанализированы такие вопросы, как используемые в повести средства художественного изображения и их выражение в гармонии с настроением и духовным миром героя, художественные детали и их значение в раскрытии содержания произведения. Даны общие выводы.

Ключевые слова: творческое мастерство, художественное мастерство, стиль и оригинальность, содержание, форма, рассказ, новелла, острая тема, мысленный образ, портрет, пейзаж, вид и жанр, проза, реальность, аллегория.